

Radomyr Mokryk

MARTIN NOVÁK „KATI PRAŽSKÉHO JARA:
BREŽNĚV A JEHO ÉRA V KREMLU“

NOVÁK, Martin. *Kati Pražského jara: Brežněv a jeho éra v Kremlu*. Praha: Epoque 2015, 236 s., 16 nečíslovaných stran obrazových příloh, ISBN 978-80-7425-265-5.

Invaze armád Varšavské smlouvy do Československa roku 1968, následná „normalizace společnosti“ i disidentské hnutí sedmdesátých a osmdesátých let 20. století patří v české historiografii mezi nejprobádanější a nejoblíbenější témata. Většina vědeckých a populárně vědeckých knih se však zaměřuje především na československé reálie a nijak zvlášť se nevěnuje jednomu z podstatných aspektů dění této doby. A to osobám, které o všem rozhodovaly a „tahaly za nitky“. Nehledě na velký zájem o celkové politické a společenské dění v období šedesátých až osmdesátých let 20. století nenajdeme v českém jazyce mnoho prací, které by se věnovaly konkrétním aktérům potlačení Pražského jara. Výjimku nepředstavuje ani ústřední postava celé události – generální tajemník KSSS Leonid Iljič Brežněv.

Knihy Martina Nováka *Kati pražského jara: Brežněv a jeho éra v Kremlu* představuje pravděpodobně první pokus českého autora o sepsání biografie Leonida Brežněva. Nutno zdůraznit, že na základě životního příběhu tohoto generálního tajemníka komunistické strany, který žil v letech 1906–1982, je možné zmapovat téměř celé období existence Sovětského svazu. A právě takový byl i záměr autora – na pozadí osobního příběhu Leonida Brežněva chtěl ukázat charakteristické rysy fungování SSSR.

Autor sleduje Brežněvův život od raného dětství, které strávil ve východních regionech Ukrajiny, a zachycuje jeho postup v rámci stranické hierarchie. Autor se nevyhýbá stěžejním sociálním tématům předválečného SSSR, často velmi složitým, například hladomoru z let 1932–1933 nebo čistkám na konci třicátých let. Jakkoli jsou údaje o Brežněvově mládí minimální a utajené, Martin Novák nabízí čtenářům

vzpomínky lidí z Brežněvova blízkého okolí, které, mimo jiné, poukazují na to, že si Brežněv uvědomoval, jak brutálně v Sovětském svazu probíhá kolektivizace a jak hroživé následky může mít pro lidi na ukrajinské vesnici.

Při popisu Brežněvova působení za druhé světové války je Martin Novák oprávněně skeptický, neboť je historicky doloženo, že za Brežněvovy vlády byla skutečnost upravována a biografie generálního tajemníka byla najednou zahalována hrdinským leskem. Autor se pozastavuje nad účastí Brežněva v obraně Malé země během druhé světové války a nad legendami, kterými bylo toto místo díky Brežněvovi následně obklopeno. O tomto životním období budoucího generálního tajemníka se dozvídáme především z jeho vlastních pamětí, které, jak se zdá, nese-psal sám, takže kritický postoj autora je zcela jistě na místě.

Martin Novák se při mapování Brežněvovy éry často opírá i o vzpomínky přírodních účastníků různých vládních jednání. Velmi zajímavé jsou například postřehy bývalého československého premiéra Lubomíra Štrougala, který pro knihu dokonce poskytl rozhovor. Kromě toho autor užívá charakteristické popisy chování Leonida Brežněva a jeho předchůdce Nikity Chruščova při různých příležitostech. Právě to, s ohledem na veřejně známou emocionálnost Nikity Sergejeviče, představuje zajímavé ozvláštnění knihy a přidává jí na čtivosti. Jakkoli legračně a místy i groteskně by mohlo vypadat chování představitelů Sovětského svazu, jedná se o velmi důležitý aspekt politického dění, který vystihuje celý způsob vedení obrovského komunistického státu.

Autor se ale nezabývá jenom politickými dějinami a vedením státu – zvláštní pozornost věnuje i vnitřním „hrozbám“, se kterými se musel tehdejší vládce Kremlu vypořádat: odstranění politicky nepohodlných kádrů (Vladimir Semičastnyj, Alexandr Šelepin) a tlak na disidenty (Andrej Sacharov nebo Alexander Solženicyn). Kromě toho autor vyděluje jeden ze zásadních a opravdu velmi důležitých nástrojů boje s „nepohodlnými“, a to používání psychiatrických léčení. V knize jsou zmíněny osudy disidentů napříč celým Sovětským svazem – tedy osudy Ukrajince Petra Gri-gorenka, Kazacha Mahmeta Kulmagambetova nebo Rusa Žorese Medvěděva.

Nejdůkladněji jsou v knize popsány, podle očekávání, události Pražského jara. Postoj autora je čtenáři předkládán hned na začátku: „Pražské jaro znamenalo pro mnoho lidí naději na lepší život v celém východním bloku, pro Kreml ale platil přesný opak. Bylo to nebezpečí.“ A s tímto postojem je opravdu těžké se neztotožnit. Jak již bylo řečeno, téma Pražského jara je opravdu natolik prozkoumané, že nové zásadní informace se dají najít jen stěží. Autor uvádí všechny důležité aspekty události: zvláštnosti „předehry“ – cvičení Šumava, jednání špiček států Varšavské smlouvy, roli dezinformací, úlohu KGB a osobně Andropova, podivná jednání v Čierné nad Tisou. Velkou pozornost autor věnuje také jednání v Kremlu, ke kterému došlo

ihned po vstupu vojsk na československé území. Také „zvací dopis“ Biláka a spol. je uveden v plném znění. Obraz okupace je doplněn i o reakci společnosti samotného Sovětského svazu. Kromě známého protestu „osmi statečných“ na Rudém náměstí popisuje autor i sebeupálení Vasyla Makucha v Kyjevě. Makucha je možné označit za jakéhosi „ukrajinského Palacha“ – ale i přes to se o tomto aktu sebeupálení v české literatuře příliš často nedočteme.

Na pozadí svérázné politiky Kremlu, politického a veřejného dění v Sovětském svazu, ale i mimo něj, je Leonid Brežněv na stránkách knihy vykreslen nejenom jako politik a státník, ale i jako obyčejný člověk. Příznivcům generálního tajemníka KSSS se tento obraz může zdát téměř nelichotivým. Z deníků samotného Brežněva je možné usoudit, že zvláště zásadní myšlenky a postřehy by u něj čtenář hledal stěží. „Nikam jsem nešel, nikam nevolal. Nikdo ani nevolal mně. Chvilí jsem se procházel, pak jsem se díval, jak CSKA prohrál se Spartakem, i když hrál dobře“ – tak vypadá typický zápis v deníku jednoho ze dvou asi nejmocnějších lidí světa té doby. Brežněv, který nijak neskrýval, že komunistické klasiky příliš nemusí, a jeho nejoblíbenějším čtením je časopis Krokodýl, se rád díval na sentimentální válečné filmy. To asi není přesně představa, jak by měl vypadat vůdce tak rozsáhlé velmoci. Ale právě takový člověk řadu let určoval osudy států celého východního bloku.

Ačkoli kniha Martina Nováka představuje opravdu dobře propracované dílo, je třeba upozornit, že i do této knihy se dostaly historické nepřesnosti, které se sice nevztahují k hlavnímu tématu, přesto by však neměly zůstat opomenuty. Například při popisu událostí před vznikem Sovětského svazu autor píše, že během války bílých proti rudým ukrajinští vlastenci vyhlásili v Kyjevě Centrální radu, ale že „nešlo formálně o vyhlášení nezávislosti“. Právě Centrální rada vyhlásila 22. ledna 1918 nezávislost Ukrajinské lidové republiky.

Z akademického hlediska se kniha *Kati pražského jara: Brežněv a jeho éra v Kremlu* patrně nestane průlomovým dílem, o což pravděpodobně ani sám autor neusiloval. Avšak jedná se o velmi propracovanou a poutavou populárně vědeckou publikaci, která čtenářům předkládá ucelený pohled na Brežněva jako na osobnost, a také přibližuje dobu, ve které působil, přičemž vše je doplněno o mnohá zajímavá fakta a postřehy.